

GADAĆ (150) *vb impf*

W inf gad- (34), gąd- (5); gad- : gąd- *BierEz* (7 : 1), *Prot* (1 : 1), *SarnUzn* (1 : 2), *PaprpPan* (2 : 1).
◊ *W formach imp* gąd- (12), gad- (1); gąd- : gad- *RejZwierc* (1 : 1). ◊ *W pozostałych formach* gąd- (83), gad- (2); gad- *Leop*; gąd- : gad- *RejFig* (1 : 1). ◊ *Drugie a jasne*.

inf gadać (39). ◊ *praes 1 sg* gądám (6). ◊ *2 sg* gądász (4). ◊ *3 sg* gądą (8). ◊ *1 pl* gądámý (2). ◊ *2 pl* gądácie (4). ◊ *3 pl* gądają (6). ◊ *1 du* gądawá (1) *MWilkHist* I4v. ◊ *praet 3 sg m* gądął (22). *f* gadała (5). ◊ *1 pl m pers -smy* gądali (1). *subst -chmy* gadały (1). ◊ *3 pl m pers* gądali (12). *subst* gadały (2). ◊ *1 du m pers -chwa* gadała (1) *OrzQuin* H2v. ◊ *2 du m pers -sta* gadała (1) *OrzRozm* Lv. ◊ *fut 3 sg m* będzie gadać (1). ◊ *3 pl m pers* będą gadać (1). ◊ *imp 2 sg* gądáj (12). ◊ *3 sg* niech gądą (1). ◊ *1 pl* gądájmy (1). ◊ *2 pl* gądájcie (1). ◊ *con 1 sg m* bych gądął (1). ◊ *2 sg m* byś gądął (1). ◊ *3 sg m* by gądął (3). ◊ *3 pl m pers* by gądali (1). ◊ *part praes act* gądając (12).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Opowiadać przypowieści, zadawać zagadki, pytać, rozwiązywać zagadki, zgadywać* (16) : IEdná páni drugiego pytałá gadáiąc/ Iákobyś ty ná dziecię/ ná mácierz wfiádáiąc/ Záwołał by byeżáło *RejFig* Dd4, Bb8; *RejZwierc* 49; *Micari digitis*, Pálcami grác. Genus fuit ludi apud veteres, Była nieyáka krotochwilá v ftárych yeden mżał á drugi vkázował páłce/ mowiąc/ gaday wiele ich *Mącz* 220c; tedy Krol rzekł/ Gadkiś niezgadł/ áleć dawam przez noc żywot zdrowy/ á rádzeńc rozmyfli fie lepiej/ á gdyż on drugiego dnia przernienił á ináčzey gadał/ tedy wnetki iemu głowę ściąg/ á nád wrothy mieyfckiemii zawięśic ią kazał *HistRzym* 8; *PaprpPan* Z2v; y przy ftole gdy Bifkup piłmo święte wykładał: przyleciał kruk do okná kracząc. tedy Kárynus śmieiąc fię znáuki Bifkupiey/ pytał: gadaycie co ten mowi? *SkarŻyw* 454; twarz naświętfzá vplwáli/ oczy zawiązáli/ policzki mu dawáiąc/ gádác mu kazáli. *ArtKanc* D12v.

gadać co (4): *Przypowieści dziwne* gadał/ A w nich f[w]a] mądrosć rozdawał *BierEz* F2v; Tę gadkę gdy Ligurgus wzięł/ Bezmiernie się fmućic począł: Mysłąc iákoby ią gádác/ Słufzną pořłom odpowiedź dác. *BierEz* F3v; *PaprpPan* M3. *Cf* »gadkę gadać«.

gadać na co (1): Miło temu gadki dáváć/ kto vmie ná nie gádác. *HistRzym* 25.

gadać z kim (1): Oktálicius mądry mogłby z nimi gádác/ Odpowiedzą ná wfzytko co iedno fmie zádác *PaprpPan* N2.

gadać o czym (1): O Kurze dwa gádáli/ dwákroć fie národził/ Oycá miał pod niebiofy/ Potym prorokiem był. [...] Drugi powftał/ zły to żárt/ z Bogá wfzechmocnego. *RejFig* Cc2.

Zwroty: »gadkę gadać« (1): Ezop rzekł/ nie trzebá tu myślic/ Latwie to mogę zápłácić: Boć tę gadkę dzieci gadáią/ W Bábilonie gdy igraią. *BierEz* G3.

»gadać sobie« (1): GAdáli łobie fiedząc/ co iest naśmielfzego/ Miánowáli Miedzwiadzia/ drudzy Lwá frogiego. *RejFig* Dd3v.

2. *Prorokować, wróżyć, przepowiadać przyszłość, tłumaczyć przepowiednie, domyslać się; divinare* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *coniectare, conicere* *Mącz*, *Cn*; *augurare, halionari, venire coniecto* *Mącz*; *praedivinare* *Calep*; *argumentari, assequi a. augurare a. consequi a. duci a. percipere a. prospicere a, providere coniectura, assequi cogitatione a. suspicione, colligere ex animo suo a. cogitatione et ratione, facere coniecturam, inferre suspicionem, de sensu iudicare, praesumere, prospicere animo a. cogitatjone a. mente,*

pulsari suspicione, scire quod nescias, recte rationem tenere Cn (14) : A táko ty część będziefz miał/ Ieſlibych ia prawie gadał. A ieſlibych w tym vmylił/ Iżbych nic k rzeczy nie mowił: Ty wždy ſwoię część wybáwiłz *BierEz E4*; Auguro, [...] ex volatu avium coniecturam capere, augurare et divinare idem. Gádác [Odbicie I: Gádác]. *Mącz 20c*; Coniicito quid ego ex hac inopia nunc capiam, Gaday yákomi ſie wiele z tego vboſtwa dóſtawa. *Mącz 34d*; Divino, Prorokuyę/ Gadam. *Mącz 91c*; Tu coniicito cetera, Gaday álbo ſie domyſłay drugich rzeczy. *Mącz 162a, 91c [2 r.], 153b, 162a, 226d*; izali niewiećie iſz gadaiać zgádnąć może [*quod augurando augurabitur*] małz który iáko iá (ieft)? *BudBid Gen 44/15; Calep 336b*.

gadać o czym (1): gdyżes ziemskie rzeczy rozumiał/ czemus ſmiał o niebieskich gádác/ fáłſzywie przyſzłe rzeży powiádaiać. *HistAl A7v*.

Zwrot: »przyszłą rzecz gadać« (1): Praedivino – Prziſzła rzecz gadam, wieſzczę. *Calep 832a*.

3. *Dysputować, rozprawiać, rozważać; przekonywać, argumentować; omawiać, twierdzić; venire in contentionem Mącz; commentari, dialogum a. orationem habere, sermocinari, rem agitare sermonibus Cn (60)* : Kot rzekł/ vmiełz gádác/ Aleć iá wždy muſzę ſniádác *BierEz H4*; Yeſli rzeczełz/ iż ono/ Oćyec wyętlſy yeſt niſzi ya/ wedle człowyeczeńſtwa pan mowił [...]: toć yuż będye wedle ſwey woley gádác/ á nye wedle ſłow piłmem piłmo wykłádác. *KromRozm II r3v; SarnUzn F6*; przez czternaſćie mieſięcy namawiaiać ſię/ y wolnie w miłóſci gadaiać/ táką vniá [...] vczynili/ nápiſali/ podpiſali/ zápieczętowáli *SkarJedn 268*.

gadać co (5): *OpecŻyw 167v; MurzHist S2v; PaprPan S2v*; prawie omglewał od teſknoſci/ żełmy go wynoſić muſieli/ á o P. Bogu y rzeczach ſwiętych co z nim gadaiać/ ſercełmy mu y dobrą myſł wráćali. *SkarŻyw 335; GórnRozm N3v*.

gadać około czego (2): *BielKron 407v*; Alexándriyſki Doktor vczenia wielkiego/ Niech do Ruſi przyiedzye do Orzechowſkiego/ Naydzye z nimi co gádác ták około boiu *PaprPan S2v*.

gadać z kim (27): *BierEz B3, K2v; FalZioł V 52; KromRozm I K4v; BielKom E2v; KrowObr 74v*; Ionátá máiać wielką miłóſć przeciw Dawidowi / wyſtrzegł go y kazał ſie mu ſehronić/ áżby pirwey z oycem gadał. *BielKron 65v, 194, 242v, 372, 407y; OrzQuin H2v; PaprPan S2v; SkarJedn 253*; Kto z mądremi częłto gada/ być bez pożytku iákiego z mądroſci ich niemoże *SkarŻyw A4, 47, 193, 299, 310, 335, 453; MWilkHist K3; CzechEp 127 marg*; Ieſus we dwunaſćie lećiech z Doktory gada. *WujNT 196, 467. Cf »z sobą gadać«*.

gadać o kim, o czym (23): *OpecŻyw 83 [2 r.], 167v; BielKom E2v; Mącz 480c; OrzQuin H2v; SarnUzn B2*; Ale iżełmy o Mſzýy/ y o ćiele páńłkim gadałi/ mówmy teraz o Káplánſtwie *BiałKat 361; CzechRozm 222v*; Ieſli Páweł/ powiáda/ trábá Duchá S. vćiekl ſię do Piotrá/ áby tym którzy w Antyochiey o zakonie gadałi/ wątpienie roſtrzygnione y rozwiázane przyniołł: dáleko my więcey podłemi będąc/ do ſtolice Apoſtolſkiey vćiekamy ſię/ ábyſćie náłzym ránom lekárłtwo podáli. *SkarJedn 129; SkarŻyw 335; MWilkHist I4v, K3v*; Aiſz mi nawſzitkie interregna/ pamietaiac na dobre poſtepkie tego tam piałta/ zawzdi opiałcie gadami/ tzego tak ſie batzi dokazac niemozemi/ bi ſnac itakowi cud iako na on tzas Pan Bog nadkim okazec racel *PaprUp B*; nie zatrudniaiac tedi tzału o inſzem [*Piaſćie*] gadaimi *PaprUp B*; Iá tedi to otzjm wi iawnie gadacie/ [...] tu wiednei grumadzie

zlatziwłzi/ chwalic y ganic bede *Paprup* F4, L3v; *SarnStat* 1263; *KlonWor* 53; *ZbylPrzyg* A4. Cf *Frazy*.

Frazy: »nie masz o czym gadać« (1): Ieśliże możem pokázác/ że w tym słowie Bog ná tymże mieýfcu rozumie fie y zámyka fie nie tylko Ociec ále y Syn y Duch s. tedyć nie máłz o czym gadać/ iedno wierzyc że Ociec s Synem y z Duchem s. łá ieden Bog. *SarnUzn* C5.

»prożno i gadac; prożno [jest] o tym gadać« (1; 2): *Prot* C; Bá y prożno o tym gadać Iżby fię wam miał vkázác. *MWilKHist* 13; Nowéby fie trzydzieściá złotych mi ípráwiły: A ták fie w tych náieździ. (-) Próžno y gadać/ Co wždy nowé to nowé *WyprPl* B2v.

Zwroty: »sam w sobie, sobie, z sobą gadać« = *mówić do siebie*.(1 :1 : 1): Chodzień iedeⁿ gdy w drogę śpiál/ Idąc tákó łobie gadał *BierEz* L3, E2v, L3v.

»sobie, (po)społu, miedzy sobą, z sobą gadać« = *rozmawiać* [szyk zmienny] (4 : 3 : 3 : 1): Gdy tak rozmáwiali/ pán Iezus przyłączyl fie k nimj [...] pytaiątz [...] tzo by ípolu gádali *OpecŻyw* 167v, 167v; á gdy ocyec vmarł bracya gadaiąc złobá a boiác syc by nie wfpamietal na krzywdá ktorá od nich cyrpiál á przyśfedłzy do niego mowili *HistJóz* E4; *MurzHist* S2v; y łam Krol ná koniec zginie: iákoftá teraz miedzy łobá gadałá *OrzRozm* Lv; *BielKron* 407v; *OrzQuin* H2v; *KochMon* 24; A toli łobie gadawa Ieden drugiego pytawa. O Iezuśie Názaráńfkim O onym Proroku wielkim. *MWilKHist* I4v, K3v; *GórnRozm* N3v.

Szereg: »gadać, (to jest) dysputować« [szyk 1 : 1] (2): *KwiatKsiqz* L2v; Venit iam in contentionem, utrum sit propabilius, O tym fie dziś śwárzá/ gadaýa/ díputuyá/ etc. *Mqcz* 480c.

4. *Spierać się* (3) : A ięły gárdłá wfpominác/ Swe cudnieýsze koźde mnimác: Y tákó dłuęo gadały/ Aż fie ípołem podrapáły *BierEz* Mv, P.

gadać z kim (1): Rzekł Pan/ bych nálaźł we wżytkim mieście Sodomie pięćdziesiát íprawiedliwych/ przepuściłbych mieýfcu dla nich. Rzekł Abráám/ gdyżem poczáł s Pánem moim gadać/ będąc proch á cień. A iefliby czterdziesiці byłó dobrych w Sodomie/ przepuściłzli wżytkim? *BielKron* 12.

5. *Mówić, rozmawiać, gwarzyć, opowiadać; agere cum aliquo de aliqua re, argutari, colloqui, colloquium facere a. serere, communicare, commutationes inter se facere, confabulari, friggere, frui colloquio, gargaridiare, garriditare, garrire, oblatrare, orationem habere cum aliquo, sermone alicuius frui, sermone levare, sermonem conferre a. copulare a. facere a. habere a. instituere, venire in collocutionem, verba fundere* Cn (57) : *ForCnR* Bv; A czymże fie tho dzieie/ gáday? *RejZwierc* 135v, 197v; *Paprup* X2; Lecź dłuęey nie gadaiąc/ do Dom fie póspieszmy *PaxLiz* C4; *KlonWor* 5.

gadać co (6): Xánt rzekł á coź wždym mowiłá Wdźięcználi kołaczá byłá: On rzekł iż nic nie gadałá/ Wfzakoźby cię rádá widziálá. *BierEz* C3v, C2v, D4v; *MWilKHist* Ev, Fv; *BielSen* 9.

gadać ku komu (1): Xánt ná przyiaćioły pórzrał/ A z íromem knim tákó gadał *BierEz* C2v.

gadać z kim (40): Xánt iż nań przycýzyny niemiał/ Iuź ták łobie milcząc fiedziál: Inná rzecź z gośćmi gadaiąc/ A w śmiech pierwfzá obracaíąc. *BierEz* C2v, A4, B2, B3 [2 r.], D2, F4v (12); *OpecŻyw* 8, 166v; *FalZioł* V 50; *GroicPorz* 11; *Leop Apoc* 21/15; *BielKron* 100, 198, 245v, 450, 460v; *BudNT Ioann* 4/27; *CzechRozm* 51v; Zátym Bog wízechmogący uiech [!] łam gada s tobá *Paprup* B2; *SkarJedn* 43; On ták cwielki Prorok nierzekł: ty mnie tákiego ktory z Bogiem gadam vczyć y rádzić mi

chceł? *SkarŻyw* 484, 479, 484; *Vłt*niechmy z łamym gadały *Zá* nogichmy go trzymáły. *MWilkHist* I2v; *BielSen* 9; *WujNT* 861 *marg*, *Apoc* 17/1, 21/9, 15; *Moyzełz* rzekł: Nie vwierzą mi Pánie ábyś ty zemną gadał/ y to mi poruczył. *SkarKaz* 417a, 487b, 580a; *SkarKazSej* 699b. *Cf zwrot*.

gadać o kim, o czym (4): *Zátym* kmotrą rzekła wdowie/ Porozumieyże ludzkiey mowie: Bo iáko temu ołłowi/Táko też twemu ślubowi. *Wízyfcy* się będą dziwowác/ A cały dzień o nim gádác: *Wtorego* dnia łzmer všiędzie A trzeciego iuż nie będzie. *BierEz* R4v, B4; *Prot* A2v, A3.

Zwrot: »sobie, z sobą gadać« (2 : 1): *Ośieł* z wołem trawę iedząc/ Chodzili łobie gadaíac *BierEz* O2; *OpecŻyw* 11v; *Iużci* łobie coś gadaíą *Milczęcie* iedno/ namciłáią. *MWilkHist* Ev.

Szeregi: »gadać albo mowić« (1): *Zaden* iednák nie rzekł: co gadałz/ albo co mowíłz z nią [*Quid quaeris? aut quid loqueris cum ea?*] *BudNT Ioann* 4/27.

»gadać i rozmawiać« (1): *ij* poczęłafta s sobą gadatz *ij* rozmawiatz/ dwie gwiazdzie niebiefskie matki fwięte. *OpecŻyw* 11v.

W przen (1) : *Bywály* Rotman łacwie fię w tym łpráwi/ Bo fię ná prądzie wodá kędzierzáwi: *Czáłem* też gada/ przełtrzege z dáleká/ *Głósem* człowieká. *KlonFlis* F2v.

Synonimy: **2.** *baczyć, dobaczać się, dogadać się, dohadywać się, domniemawać się, domyślać się, dorozumiewać się, dźierżec, mniemać, pobaczać, poczuwać, porozumiewać, praktykować, prorokować, przebaczawać, przeglądać, przejrzeć, przepatrować, przyść, rozumieć, sądzić, uważać, wieszczyc, wyrozumiewać, zachuwać, zgadywać*; **3.** *dyskurować, dysputować, rozprawiać, rozważać, rozwodzić się*; **4.** *sprzeczać się*; **5.** *goworzyć, mowić, rozmawiać*.

Formacje współrdzenne: *pogadać, przegadać, zagadać, zgadać; zagadnąć, zgadnąć; zgodnąć; ugadywać*.

Cf **GADAJĄCY, GADANIE, GATAĆ**